

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора психологічних наук, професора,
завідувача кафедри педагогічної та вікової психології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі
Українки Гошовського Ярослава Олександровича
на дисертаційну роботу Нагаєвської Ірини Олександрівни
«Психологічні умови розвитку асертивної поведінки
в учнів професійно-технічних навчальних закладів»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія**

Дисертаційна робота Нагаєвської Ірини Олександрівни відображає актуальні проблеми психологічного супроводу підготовки кваліфікованого робітника у системі професійно-технічної освіти. Сучасне суспільство відчуває значну потребу у конкурентоспроможному робітнику, який швидко адаптується у розв'язанні складних виробничих проблем, відповідає за прийняті рішення, є комунікабельним, впевненим, гуманістично-орієнтованим. Відповідно до вимог сучасного ринку праці та роботодавців, виникає необхідність у створенні психологічних умов розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Актуальність та недостатня розробленість проблеми розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів підтверджує цінність дисертаційного дослідження, оскільки в ньому не тільки визначено вікові особливості розвитку асертивної поведінки в учнів раннього юнацького віку, а й зосереджується увага на чинниках, механізмах їх розвитку в умовах професійно-технічного навчального закладу.

Дисертація виконана в межах комплексної теми науково-дослідної роботи відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України «Психологічні особливості підготовки педагогічних працівників до розвитку духовного потенціалу учнівської

молоді» (державний реєстраційний номер 0114U003165). Тему кандидатського дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол №8 від 01.10.2009 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 25.05.2010 р.).

У науковій роботі чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Наукова новизна дослідження та практичне значення одержаних результатів є безперечним, оскільки сьогодні недостатньо ґрунтовних наукових розробок щодо проблеми розвитку асертивної поведінки учнів у системі професійно-технічної освіти. Дисертанткою цілісно описано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на вирішення поставлених завдань. Дисертація І.О. Нагаєвської характеризується раціональною побудовою структури, логічністю викладу змісту дослідження, завершеністю кожного з трьох розділів та відповідністю висновків до розділів та дослідження в цілому.

Зміст першого розділу дисертації «Теоретико-методологічні підходи у дослідженні асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів» заслуговує на позитивну оцінку, оскільки здійснено ґрунтовний аналіз філософських, педагогічних та психологічних концепцій дослідження проблеми розвитку асертивної поведінки особистості. Привертає увагу проведений дисертанткою аналіз змісту понять «асертивність», «асертивна поведінка», з'ясування спільних підходів вчених до визначеного феномену та необхідних психологічних умов для її розвитку, виокремлення структурних компонентів асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів, визначення особливостей розвитку асертивної поведінки в учнів раннього юнацького віку. Особливої уваги заслуговує представлена дисертанткою модель асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів. Цілком логічно, що асертивна поведінка учнів професійно-технічних навчальних закладів визначається як впевнена,

позитивно спрямована та соціально активна взаємодія з іншими, що базується на ціннісному ставленні до іншого та до себе, забезпечує досягнення значимої для особистості мети.

Другий розділ дисертації «Емпіричне дослідження особливостей асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів» презентує організаційно-методичні засади емпіричного дослідження особливостей асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів. Представлено відповідний психодіагностичний інструментарій, обґрунтовано багатофакторну структуру асертивної поведінки, визначено її показники та взаємозв'язки між ними, проаналізовано динаміку розвитку когнітивного, емоційно-почуттєвого та результативного компонентів асертивної поведінки, психологічні чинники, що впливають на розвиток асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів. При цьому здобувачка науково коректно використала статистичні методи оцінки експериментальних даних: факторний аналіз з метою знаходження узагальненої матриці факторів асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів; лінійний статистичний кореляційний аналіз для дослідження зв'язків між змінними (коефіцієнт кореляції Пірсона) та побудови кореляційної матриці й корелограми асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів; непараметричний метод Н-критерій Крускала-Уолліса – для оцінки відмінностей одночасно між трьома вибірками (1, 2, 3 курсу) учнів професійно-технічних навчальних закладів за рівнем розвитку асертивної поведінки; непараметричний статистичний U-критерій Манна-Уїтні – для оцінки відмінностей між вибірками чоловічої та жіночої статті серед учнів професійно-технічних навчальних закладів за рівнем розвитку асертивної поведінки.

У результаті ґрунтовного емпіричного дослідження підтверджено багатофакторну структуру асертивної поведінки, визначено її показники та виявлено статистично значущі кореляції між ними. Водночас констатовано статистично значущі відмінності у розвитку компонентів асертивної

поведінки між групами досліджуваних 1, 2 та 3 курсів, що підтверджують необхідність створення спеціальних психологічних умов для розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів. Заслугує на увагу представлення результатів емпіричного дослідження у численних таблицях, рисунках, які вдало ілюструють наукові положення дисертації. Репрезентативність вибірки досліджуваних, використання методів статистичної обробки експериментальних даних забезпечують вірогідність та аргументованість результатів дослідження.

У третьому розділі «Програма розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів» авторка обґрунтовує необхідність розробки й впровадження програми «Стратегія вибору – асертивна поведінка» через реалізацію факультативного курсу з розвитку самопізнання, самоповаги та піднесення власної честі й гідності, соціально-психологічного тренінгу з розвитку асертивної поведінки, індивідуального психологічного консультування та індивідуальної корекційної роботи з учнями професійно-технічних навчальних закладів. Авторська програма апробована в ході формувального експерименту, визначено її наукову та практичну цінність через використання спеціальних форм, методів та технік роботи, включених у програму. Це дозволило сприяти усвідомленості учнями ролі моральних норм поведінки людини у суспільстві та спрямованості своїх вчинків відповідно до даних вимог; розвитку навичок керування своїми емоціями та почуттями відповідно до пізнаваного об'єкту соціально прийнятими способами; розвитку та удосконалення навичок асертивної поведінки, активізації конструктивного міжособистісного спілкування. Результати підсумкового діагностичного обстеження свідчать про наявність статистично значущих позитивних змін у більшості учасників програми, що вказує на її високу ефективність та доцільність впровадження у навчально-виховний процес професійно-технічних навчальних закладів для розвитку асертивної поведінки учнів. На основі результатів дослідження розроблено методичні рекомендації щодо впровадження програми розвитку

асертивної поведінки учнів у систему професійно-технічної освіти, які будуть корисними для психологів, соціальних педагогів, класних керівників та вихователів. У рекомендаціях визначено основні напрямки психолого-педагогічної роботи з розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів через впровадження у освітній процес традиційних та інноваційних форм і методів гуманістично-орієнтованого спрямування; забезпечення сприятливого психологічного клімату в групах через суб'єкт-суб'єктні, партнерські відносини, підтримку рівного права кожного учасника висловлювати свою думку, виражати свої емоції, почуття, пропозиції; повагу честі та гідності один одного; проведення просвітницької роботи щодо важливості асертивної поведінки для успішної соціалізації учнів; організацію відповідних корекційно-розвивальних заходів із відпрацювання навичок асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів тощо.

Логічним завершенням дисертаційної роботи є обгрунтовані висновки, що відповідають поставленим завданням та є значним внеском у розвиток психологічної науки з актуальної проблеми. Додатки та список використаних джерел оформлені належним чином та містять додаткову інформацію по дисертаційній роботі. На підставі проведеного дослідження дисертанткою отримано ряд важливих наукових висновків щодо психологічних особливостей розвитку асертивної поведінки в учнів раннього юнацького віку; моделі асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів, взаємозв'язків між компонентами асертивної поведінки, чинників розвитку асертивної поведінки в умовах професійно-технічного навчального закладу.

Загалом, відзначимо, що дисертаційна робота І.О. Нагасвської написана грамотною науковою мовою, характеризується чіткістю викладення матеріалу, логічністю її частин, високим рівнем аналітичного узагальнення та наочною презентацією результатів дослідження; використанням математико-статистичних методів на різних етапах експерименту; аргументованістю висновків.

Зміст автореферату стисло відображає структуру дисертації та її основні положення.

Оцінюючи здійснене І.О. Нагасвською дисертаційне дослідження загалом позитивно, вважаємо доцільним зробити деякі зауваження:

1. Дисертанткою досить ґрунтовно описано специфіку професійно-технічного навчального закладу (параграф 1.2.), водночас доцільно було чіткіше проаналізувати спільне і відмінне у особливостях розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів та інших освітніх закладів, наприклад загальноосвітніх шкіл.

2. Вважаємо, що робота значно б виграла, якби модель асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів (рис.1.1) у параграфі 1.2 була чіткіше інтерпретована у текстуальному наповненні дисертації.

3. На С.39 дисертації наголошено, що визначено авторську структуру асертивної поведінки з такими ключовими компонентами як: когнітивний, емоційно-почуттєвий, результативний. Одним реченням обґрунтовано чому в підході до вивчення асертивності віддано перевагу результативному компоненту над конативним/поведінковим. Однак, ми вважаємо, що без урахування поведінкової складової дуже складно досягнути будь-якої результативності. Безперечно, це авторське бачення, однак воно потребує додаткових детальніших пояснень.

4. У підрозділі «1.3. Психологічні чинники як умови розвитку асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів» серед наукових підходів до створення психологічних умов розвитку асертивної поведінки надто багато уваги зосереджено на розкритті концептуальних поглядів Ф. Перлза, Ж. П. Сартра, В. Е. Франкля, К. Ясперса та ін., а також висвітленню специфіки асертивності в дошкільному віці, у студентів університетів, у військовослужбовців, однак дещо обмалює інформації власне про асертивну поведінку учнів ПТНЗ.

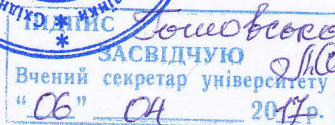
5. На нашу думку, доцільно було б детальніше здійснити якісну інтерпретацію кількісних показників, зведених у двадцять одній таблиці (розділ 2 і 3), які, до речі, попри дуже потужну ілюстративність краще було б винести в додатки.

Висловлені зауваження не применшують позитивного враження від роботи І.О. Нагаєвської. Дисертація пройшла належну апробацію та є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, має вагомий теоретичний та практичний внесок у психологічну науку. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у достатній кількості наукових публікацій, що були представлені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях. Результати дослідження висвітлено у 15 одноосібних публікаціях, з яких 6 – у наукових фахових виданнях України в галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави, 1 – у періодичному науковому виданні, яке включене до міжнародних наукометричних баз.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Нагаєвської Ірини Олександрівни на тему «Психологічні умови розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів» є самостійним, цілісним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічної
та вікової психології
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Я.О. Гошовський